

Солдатенко Олександр Ігорович
Чернігівський національний
педагогічний університет
імені Т.Г. Шевченка, аспірант

ПРИНЦИПИ, ЩО ЛЕЖАТЬ В ОСНОВІ РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ, В ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

Розвиток музичних здібностей в учнів сприяє формуванню гармонійно розвиненої, цілісної та творчої особистості, впливає на визначення ціннісних орієнтирів. Педагогічна теорія і практика наочно свідчать про те, що стати хорошим вчителем музики може студент, який активно і з інтересом навчається, має власні судження, володіє методикою викладання музичних дисциплін, вдало підбирає мелодії (діапазон), уміє творчо відтворити власні музичні здібності, відчувати їх у розвитку, грати на музичному інструменті тощо.

Вміле застосування методики, уважливе ставлення до потреб дітей, дозволяють максимально розвинути їх здібності, привити любов до музикування не лише у тих, які мають чудовий слух і природні ритмічні дані, а й у тих, де ці здібності не дуже рельєфні.

Між тим, зміст підготовки вчителя музики, як зазначає у своєму дослідженні Л. Арчажникова [1], не сприяє кардинальному вирішенню цієї проблеми, так як мистецтвознавчі та виконавські аспекти навчального процесу у ВНЗ багато в чому не відповідають педагогічній спрямованості майбутньої професії. Пов'язано, на думку науковця, це з тим, що у викладанні спеціальних дисциплін не знаходиться повною мірою відображення всього комплексу компонентів майбутньої професійної діяльності вчителя музики, сутність якої становить єдність мистецтва і педагогіки; отримуючи різнобічні знання та вміння по ряду музичних дисциплін, молодий учитель найчастіше не вміє звести їх воедино і застосувати в конкретній ситуації. Серед принципів навчання студентів дослідниця виділяє принцип професійно-діяльній спрямованості підготовки, пояснюючи це тим, що вчителі музики мають отримувати професійну підготовку через систему приватних діяльностей та психолого-педагогічну підготовку.

В. Шаповалов, О.Ситнікова [2] відмічають, що поряд з загально-педагогічними принципами в навчанні дорослих, треба помістити такі принципи, як:

- пріоритет у самостійності навчання, під яким розуміється велика частка участі тих, хто навчається в організації процесу свого навчання;

- спільна діяльність тих хто вчиться з тими, хто навчає в питаннях планування, реалізації, оцінювання та корекції процесу навчання;

- спираючись на соціальний, професійний, в цілому життєвий досвід тих, хто навчається, що використовується в якості основних джерел навчання;

- відповідність навчальних потреб, цілей, змісту та форм навчання й оцінювання його результатів;

- конкретності навчання, згідно якому навчання дорослих будується із урахуванням якості виконання основних професійних функцій;

- актуалізації досягнутого у процесі навчання рівня професійної компетентності, коли набуті знання, вміння та навички відразу застосовуються на практиці;

- стимулювання розвитку освітніх потреб, згідно якому ті, хто навчаються на основі оцінки досягнутих результатів, проєктують подальші стратегії підвищення рівня своєї професійної компетентності.

Погоджуючись із запропонованими підходами, ми поставили перед собою завдання окреслити принципи підготовки майбутніх вчителів музики. Під час навчання у виші, студенти мають оволодіти відповідними технологіями розвитку музичних здібностей (звуквисотний, тембровий і ритмічний слух, відчуття ладу, гармонійний і мелодійний слух, почуття розміру, почуття тональності, архітектонічний слух, сприйняття мелодії та гармонії, відносний слух і відчуття акорду, здатність виконання напам'ять знайомих чи заданих мелодій, творча фантазія і музична уява та ін.), щоб потім спроектувати ці уміння та навички на розвиток музичних здібностей та обдарованості і таланту в учнів.

Проблемами розвитку музичних здібностей займалися багато дослідників. Разом з тим, Ф. Гальтон є основоположником емпіричного підходу до вирішення проблеми здібностей, обдарованості, таланту. Аналіз наукових публікацій показує, що

основною ланкою в детермінації здібностей є співвідношення спадковості і середовища. Так, С. Рубінштейн вважав, що здібності це «... складне синтетичне утворення, яке включає в себе цілий ряд даних, без яких людина не була б здатна до будь-якої конкретної діяльності, і властивостей, які лише в процесі певним чином організованої діяльності виробляються» [6].

При тому, науковці вказують на складний зв'язок між творчістю, інтелектом і найпростішими пізнавальними здібностями, а також на проблему створення методів вимірювання здібностей.

Складні стосунки існують між здібностями та видами діяльності на успішність виконання якої впливають мотивація та особистісні особливості людини. Аксіомою є те, що людина буде успішно оволодівати певною діяльністю, якщо у неї будуть відповідні задатки.

Також, науковці [3; 5; 7; 9 та ін.] намагаються встановити взаємозв'язок спеціальних і загальних здібностей. Зокрема, Б. Теплов [7] виділив три ознаки здібностей: 1) здібності – це індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої; 2) тільки ті особливості, які мають відношення до успішності виконання діяльності або декількох діяльностей; 3) неусвідомлені здатності до знань, умінь і навичок, які вже вироблені у людини і обумовлюють легкість і швидкість їх придбання.

З психологічної точки зору [6; 4; 8; 10 та ін.] музична обдарованість ширше музикальності, оскільки включає в себе не тільки власне музичні, а й інші властивості особистості, наприклад: активність уяви, багатство зорових образів і їх тісний зв'язок з слуховий сферою, тонкість реакції, емоційну реактивність. Музичність прямо не залежить від сенсорних здібностей, наприклад від чутливості слуху. Але бідність сенсорних здібностей людини становить серйозну перешкоду для розвитку музикальності. Емоційна реактивність на звуки прямо пов'язана з тонкістю емоційного переживання музики. Разом з тим емоційна реактивність на звуки може виявлятися і без чіткого усвідомлення звуку.

У той же час, музичні здібності по Б. Теплову [9; 10] можна розділити на дві групи: технічні (грі на музичному інструменті або спів) та слухові (музичний слух).

Так, у монографії «Психологія музичних здібностей» [9] Б. Тепловим були представлені теоретичні підходи до розвитку окремих музичних здібностей і музичної обдарованості (складові музичності: емоційна чутливість до музики; слухове сприйняття; «слухання» музики). Наведені в роботі факти свідчили, що немає відповідності між чутливістю до точності інтонації і чутливістю до розрізнення висоти звуку. Проведений Б. Тепловим аналіз показав, що обидві «чутливості» на початкових етапах розвиваються спільно (поки не досягнута мінімальна ступінь розвитку музичного слуху), але далі їх шляхи розходяться: музична діяльність розвиває чутливість до точності інтонації, але вона не вимагає порівняння висоти окремих звуків; лише практика в порівнянні висоти звуків, наприклад настройка інструменту, розвиває власне чутливість до розрізнення висоти. Автор доходить висновку, що музичні слухові уявлення виникають і розвиваються не самі собою, а лише в процесі діяльності, яка за необхідності їх вимагає (найелементарніші форми такої діяльності – спів і підбирання музики по слуху).

Музична діяльність вимагає наявності різних здібностей, а тому вони можуть комбінуватися у людей залежно від різних видів музичної діяльності. Структура музичних здібностей змінюється з віком та залежно від характеру музичного навчання та накопичення музичного досвіду людини. Зокрема, у різних вікових групах учнів буде неоднакове співвідношення базових, основних і допоміжних (супутніх) компонентів структури музичних здібностей.

Таким чином, при підготовці майбутніх учителів музики, на нашу думку, можна спиратися на такі принципи:

– врахування складних взаємозв'язків між окремими психічними функціями і властивостями студентів, що може ставати основою для вироблення у них індивідуального художнього стилю;

– тісно пов'язувати розвиток структури музичних здібностей з конкретною музичною спеціальністю (інструменталісти, співаки, композитори тощо);

– зважувати на специфіку оволодіння студентом грою на музичному інструменті і здійснювати його підготовку до конкретного виду подальшої професійної діяльності (здатність розрізняти тонкі градації висоти звуку – основоположна в структурі музичних здібностей у скрипалів, диригентів чи флейтистів у

порівнянні, наприклад, з піаністами, яких відрізняє більш витончений фактурний і гармонійний слух);

– розвивати у студентів елементарні (почуття музичної висоти, відчуття ладу, відчуття ритму та ін., як основи повноцінного сприйняття музики, співу і музикування на інструменті) і складні музичні здібності (відчуття форми, відчуття стилю, музична здатність до навчання та ін.);

– оволодіння студентами знаннями щодо процесу розвитку в учнів елементарних музичних здібностей, їх виявлення та стабілізації, а також особливостей взаємопроникнення елементарних і складних музичних здібностей.

У висновку хочеться зазначити, що ефективність процесу формування готовності до музично-педагогічної діяльності майбутніх учителів музики та розвитку музичних здібностей учнів залежить, на нашу думку, від функціонування педагогічних умов, серед яких можна виділити такі, як: наявність педагогічної системи, що вміщує в собі мету, принципи, компоненти, форми, методи, діагностику навчальних досягнень, а також передбачає застосування педагогічних технологій, що ґрунтуються на проблемній побудові навчальних занять і запровадженні інтерактивних методів навчання на основі творчої самостійності та інтелектуальної активності студентів.

Список використаних джерел:

1. Арчажникова Л.Г. Теоретические основы профессионально-педагогической подготовки учителя музыки / Л.Г. Арчажникова. – Автореф. дис. ... д-ра пед. наук. – М., 1986. – 42 с.

2. Ситникова О.В. Подготовка педагогов к развитию творческих умений и навыков у дошкольников средствами музыки : монография / Ситникова О.В. – М. : Директ-Медиа, 2014. – 249 с.

3. Дружинин В.Н. Психология общих способностей / В.И. Дружинин. – СПб. : ПтерКом, 1999. – 368 с.

4. Петровский А. В. История советской психологии / А.В. Петровский. – М., 1967. – 366 с.

5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М., 1940. – 596 с.

6. Рубинштейн С. Л. Принципы и пути развития психологии. – М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1959. – С. 116-137.

7. Теплов Б. М. Проблемы индивидуальных различий / Б.М. Теплов. – М., 1961. – 536 с.

8. Теплов Б. М. Проблема одаренности / Б. М. Теплов // Советская педагогика. – 1940. – № 4-5. – С. 146- 155.

9. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей / Б.М. Теплов. – М., 1947. – 335 с.

10. Теплов Б. М. Способности и одаренность / Б.М. Теплов / Учен. зап. Гос. науч.-исслед. ин-та психологи. – Т. 2. – М., 1941. – С. 3-56.